
O MRKOJEVIĆIMA U NORU-u (1941–1945)

Novak Adžić

Mrkojevići are an old Slavic tribe with a territory near Bar that had a turbulent history. They became part of the Principality of Montenegro after 1878. They participated in the First World War as members of a battalion of the Montenegrin army. When the Kingdom of Yugoslavia disintegrated under the blow of the Nazi-fascist forces in 1941, they were forcibly annexed to the so-called Greater Albania. During the people's liberation war in 1941–1945 a large number of the Mrkojevići tribe joined the partisan liberation movement within several Montenegrin people's liberation brigades. Many of them died on various fronts for the liberation of the country, many were wounded in the fight against the occupiers and some ended in captivity.

Poginuli su brojni borci, stanovnici, mještani iz raznih sela i bratstava iz plemena Mrkojevići, opština Bar, koji su bili učesnici NOR-a i antifašističke borbe protiv italijanskog i njemačkog okupatora i domaćih kvislinga i kolaboracionista na jugoslovenskim ratištima u periodu 1941–1945. godine.

Brojni istaknuti Mrkojeviću su, s puškom u ruci, do svoje smrti, hrabro i patriotski, aktivno učestvovali na strani partizana, odnosno jugoslovenskog NOB-a, a sa ciljem oslobođenja Crne Gore i jugoslovenskih naroda od fašističkog i nacističkog osvajača i okupatora.

Mrkojevići su uglavnom poginuli u borbi s neprijateljem tokom vojnih operacija 1944. i početkom 1945. godine, a pojedini su stradali tokom kratkotrajnog aprilskog rata 1941. godine, do vojnog sloma i kapitulacije Kraljevine Jugoslavije.

Ističemo one partizane iz Mrkojevića, koji su poginuli u borbama s neprijateljem, u sastavu Šeste crnogorske narodnooslobodilačke udarne brigade. Tokom 1944. i početkom 1945, u oslobođenju zemlje, poginuli su, na ratištima u Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, sljedećih 7 hrabrih boraca iz Mrkojevića:

Alić Brahima Mahmud, rođen 1914. u Kunjama – Bar, zemljoradnik, borac 3. čete 3. bataljona, poginuo 21. avgusta 1944. u selu Dragova Luka – Nikšić¹.

Dabezić Musta Ramo, rođen 1924. u selu Dobre Vode – Bar, zemljoradnik, borac 1. čete 1. čete 2. bataljona, teško ranjen na Gradini u Gornjem Polju i podlegao ranama 11. septembra 1944. u Stubi kod Nikšića.²

Đurović Šabana Smail, rođen 1910. u selu Dobre Vode – Bar, borac 3. čete 3. bataljona, poginuo 20. decembra 1944. na Gradini kod Kolašina³.

Žuđelović Sulja Halil, rođen 1913. u Komini (Pečurice) – Bar, zemljoradnik, borac 1. čete 1. bataljona, poginuo 17. januara 1945, kod Goražda u Bosni⁴.

Peliknović Hasana Redžep, rođen 1902. u Pelinkovića (Mrkojevići), zemljoradnik, borac 3. čete 1. bataljona, poginuo 24. januara 1945. kod Goražda u Bosni.⁵

¹ *Šesta crnogorska narodnooslobodilačka udarna brigada*, zbornik sjećanja, Pobjeda, Titograd, 1983, str. 871. Podaci navedeni prema poglavlju navedene knjige pod naslovom „Poginuli borci i starješine brigade“.

² Ibidem, str. 874.

³ Ibidem, str. 876.

⁴ Ibidem, str. 876.

⁵ Ibidem, str. 882.

Radović Alije Emro, rođen 1916. u Pečuricama – Bar, zemljoradnik, borac 2. čete 1. bataljona, poginuo početkom februara 1945. kod Goražda u Bosni⁶

Selaković Smaila Omer, rođen 1925. u selu Dobre Vode - Bar, zemljoradnik, borac 3. bataljona, poginuo 1. januara 1945. kod Pljevalja⁷.

U knjizi *Šesta crnogorska narodnooslobodilačka udarna brigada*, koja predstavlja zbornik sjećanja, objavljen je tekst Dušana Bojanića, koji je trajna uspomena na Rama M. Dabezića⁸, iz mjesta Dobra Voda u Mrkojevićima, skojevca, partizana borca, ratnog zarobljenika, koji je po oslobođenju iz internacije, teško ranjen u boju na Gradini kod Gronjeg Polja i smrtno stradao od zadobijenih povreda 11. septembra 1944. godine u Stubi u blizini Nikšića. Taj tekst Dušana Bojanića o Ramu Dabeziću zbog posebnog značaja ovdje prenosimo integralno. Tekst nosi naslov „Skojevac Ramo“ i glasi:

„Poslije kapitulacije Italije, dobar broj političkih zatvorenika iz Crne Gore, koji su se nalazili u italijanskim zatvorima i logorima, uspio je da izbjegne njemačko zarobljavanje i povezao se sa italijanskim partizanima. Neki su prešli u Jugoslaviju i odmah se povezali sa partizanskim jedinicama, da bi nastavili borbu do oslobođenja, ali mnogi od njih nijesu dočekali toliko željenu slobodu, jer su poginuli na ratištima

⁶ Ibidem, str. 883.

⁷ Ibidem, str. 884.

⁸ Kratka biografiju Rama Dabezića sa fotografijom objavljena je u časopisu *Glas Mrkojevića*, broj 1, decembar 2019. str. 43. O njemu se navodi: „Dabezić Musta Ramo, rođen 10. maja 1924. g. u Dobroj Vodi - Pečurice, završio Osnovnu školu, zemljoradnik, neoženjen. Član SKOJ-a . Uhapšen početkom 1943. i iz koncentracionog logora u Baru interniran u Italiju, pobjegao iz logora septembra 1943, i sa prekomorskom brigadom vratio se u domovinu. Poginuo je 1. septembra 1944. na Stubi kod Nikšića, bio u Prvoj četi Dugog bataljona Šeste crnogorske udarne brigade“.

širom naše zemlje. Jedan od takvih palih boraca bio je i Ramo Dabezić borac Šeste crnogorske narodnooslobodilačke udarne brigade.

Ramo Dabezić je u Šestu crnogorsku brigadu stupio po povratku iz italijanskog zarobljeništva. U Crnu Goru se vratio preko Drvara. Pričao je da je po italijanskim zakonima bio osuđen na 30 godina zatvora. U optužnici koja ga je teretila, stajalo je da se kao pripadnik partizanskog pokreta borio protiv italijanskih oružanih snaga. U stvari, ovaj patriota je bio suđen od okupatorskog suda zato što je bio napredan omladinac i patriota svoje zemlje.

Ramo je bio u sastavu Prve čete Drugog bataljona. Ubrzo po dolasku u jedinicu počeo je da se ističe ličnim primjerom, hrabrošću i nadasve druželjubljem, tako da je za kratko vrijeme postao vrlo omiljen među borcima Prve čete. Bio je puškomitraljezac. To je u to vrijeme bila osobita čast svakom borcu, jer automatskih oruđa nije bilo dovoljno, a puškomitraljesci su mogli biti samo provjereni i hrabri borci. Ramo je uvijek bio jedan od dobrovoljaca koji je želio da prati svojim puškomitraljezom borce bombaše. Povjerenje između bombaša i puškomitraljezaca, njihovih pratilaca, pri povlačenju poslije izbačenih ručnih bombi moralo je biti beskrajno. Životi boraca – bombaša ovisili su, u neku ruku, od puškomitraljesca koji ih je štitio. U tom pogledu Ramo je uživao veliko povjerenje svih, jer je ubrzo pokazao da uspješno obavlja svaki povjereni mu zadatak. Takav je bio i tako su ga prihvatili svi borci 1. čete.

Noću, 31. avgusta na 1. septembra 1944. godine, 2. bataljon se zabacio iza leđa njemačkih jedinica koje su se utvrdile na položaju Gradina kod sela Rastovci. Sa Njemcima je bilo i crnokošuljaša – italijanskih fašista, koji su se poslije kapitulacije Italije priključili njemačkim jedinicama. Ostali bataljoni i brigade napadali su neprijatelje u reonu sela Vidrovan. Drugi bataljon došao je na izvršenje zadatka iz sela Stuba. Neopažljivo se pre-

bacio ispod Uzdomira, a zatim pregazio rijeku Zetu između sela Miločana i sela Malog Brezovika i neopaženo se zabacio okupatorskim jedinicama iza leđa. Pošli su bombaši. Pošao je i Ramo sa puškomitraljezom, da ih, po ustaljenom običaju, štiti. Bombaši su izvršili zadatak ubacivši bombe u neprijateljske bunkere. Ramo je svojim puškomitraljezom štitio njihov povratak kojom prilikom se izložio ubitačnoj vatri neprijatelja i bio smrtno ranjen.

Ubrzo se među borcima pronijela vijest da je u ovoj borbi teško ranjeno više boraca, među kojima i Ramo Dabezić. Drug Ramo Dabezić spadao je među hrabrije borce 1. čete, ali, tješili smo se da će drug Ramo preboljeti zadobijene rane. Odmah je organizovano njegovo izvlačenje, napravljena su nosila i otpremljen je u bolnicu Primorske operativne grupe, koja se nalazila na prostoru Banjana.

Iako smrtno ranjen kroz grudni koš, zbog čega je jedva govorio, Ramo se sa nosila raspitivao o ishodu borbe – koliki su naši, a koliki neprijateljski gubici i što je od oružja zaplijenjeno. Drugovi su mu sve ispričali noseći ga ka bolnici. Međutim, Ramove rane su bile smrtonosne, nije izdržao. Na putu za bolnicu Ramo je na nosilima izdahnuo. Prije umiranja, posljednje su mu riječi bile: ‘Kad smo tako udesili njemačke i italijanske fašiste, sad ne žalim što umirem’.

Kolona sa ranjenicima je zastala. Spustila je nosila na zemlju, ali Rama više nije bilo među živima. Zamjenik komandira čete Vukota Golubović, i sam teško ranjen, zamolio je drugove da njegova nosila prenesu do Ramovih. Teško je mogao da pokreće glavu, ali je to uradio krajnjim naporom, želeći da se tako svojim bliskim prisustvom oprosti od druga Rama Dabezića. Plakali su Ramovi drugovi, ali što se tu može, rat je, a rat ne bira žrtve.

Ramo je bio veoma vedre naravi, do kraja odan ciljevima NOB-a druželjubiv, disciplinovan i ozbiljan. Iako je proveo vrlo

kratko vrijeme u 1. četi, brzo se uklopio u kolektiv i kao takav postao veoma zapažen, zbog čega su ga svi drugovi podjednako voljeli.

Drug Dabezić je sahranjen u selu Stuba, iznad izvorišta rijeke Krupac (tada Krupačko jezero). Sahrnjen je na maloj zaravni u hladu jasena pored ranije sahranjenih drugova. Do oktobra 1947. godine drug Ramo je mirno počivao među svojim drugovima. Oktobra 1947, njegov stari otac iskopao je posmrtnu ostatke svoga sina i odnio ih i sahranio u Ramovom rodnom mjestu na padinama planine Rumije. Prilikom sahranjivanja drugovi su zajedno sa njim zakopali brošuru iz koje su Skojeveci učili i savlačivali gradivo iz marksizma. Prilikom iskopavanja Ramovih ostataka brošura je poslužila za identifikaciju.

U znak sjećanja na poginulog sina, Ramov stari otac podigao je svojim sredstvima spomen-česmu na jednom od puteva planine Rumije, čime je trajno obilježio uspomenu na njega i sve one koji su ugradili svoje živote na oltaru slobode i bratstva i jedinstva jugoslovenskih naroda i narodnosti.

Dušan Bojanić⁹

Značajan broj partizanskih boraca iz Mrkojevića (barsko područje) ratovao je na frontovima širom Jugoslavije tokom drugog svjetskog rata. Jedan prilično veliki broj njih stradao je, izgubio živote ili su bili ranjeni, ali su preživjeli, u oružanim sukobima sa neprijateljima, okupatorima i njihovim pomagačima, vođenim za oslobođenje zemlje, djelujući u sastavu antifašističke IX (Devete) Crnogorske narodnooslobodilačke udarne brigade.

⁹ Dušan Bojanić, „Skojevac Ramo“, *Šesta crnogorska narodnooslobodilačka udarna brigada*, zbornik sjećanja, Pobjeda Titograd, 1983, str. 401-403.

Među mnogobrojnim poginulim borcima Devete crnogorske udarne brigade, ukupno je bilo 420 pogunilih njenih pripadnika¹⁰, bili su i sljedeći Mrkojevići, koji su poginuli na frontovima u Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. Precizno, smrtno je stradalo iz sastavu Devete crnogorske udarne brigade 12. boraca iz Mrkojevića i to:

Arabelović Mehmeda Omer, rođen 1901, Mrkojevići, Bar. Borac 1. čete 1. bataljona. Poginuo 22. XII 1944. godine na Pelevu Brijegu, područje Crne Gore i tu je sahranjen¹¹.

Vulić M. Osman, iz Mrkojevića, Bar. Umro je od posljedica ranjavanja 13. maja 1945. u bolnici u Ogulinu¹² na području Hrvatske.

Vukić Husa Jusuf, rođen 1914. godine, Mrkojevići, Bar. Borac 1. čete 1. bataljona. Poginuo 3. maja 1945. godine kod Karlovca¹³ na teritoriji Hrvatske.

Grgurević Osmana Ahmet, rođen 1926. iz Mrkojevića, Bar. Borac 1. čete 3. bataljona. Poginuo je 14. marta 1945. kod Tvrdimića, Sarajevo¹⁴ na prostoru Bosne i Hercegovine.

Odžić A. Redžep, rođen 1918, iz Mrkojevića, Bar. Borac 2. čete 4. bataljona. Poginuo 12. marta 1945. na Grbavskim šumama¹⁵.

¹⁰ Vidi detaljno i cijeli spisak: Stanko V. Vlahović i Milorad-Mičo Selić, *IX Crnogorska narodnooslobodilačke Udarne Brigada*, Pobjeda, Titograd, 1987, str. 321–345.

¹¹ Podaci navedeni prema: Stanko V. Vlahović i Milorad-Mičo Selić, *IX crnogorska narodnooslobodilačka udarna brigada*, Pobjeda, Titograd, 1987, poglavlje knjige pod naslovom „Spisak poginulih boraca Devete crnogorske udarne brigade“, str. 321.

U citiranoj knjizi se tehničkom greškom umjesto prezimena Arabelović navodi prezime Arambelić. Mi smo se opredijelili za ispravno korišćenje prezimena Arabelović.

¹² Stanko V. Vlahović i Milorad-Mičo Selić, *IX crnogorska narodnooslobodilačka udarna brigada*, Pobjeda, Titograd, 1987, str. 325.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, str. 326.

¹⁵ Ibidem, str. 337.

Peković Jusufa Sulejman, rođen 1913. godine, iz Mrkojevića, Bar. Borac 2. čete 4. bataljona. Poginuo 9. marta 1945. na Grbavskim šumama.¹⁶

Seferović A. Adžija, rođen 1913, Bar. Borac 2. čete 4. bataljona. Poginuo 9. marta 1945. na Grbavskim šumama.¹⁷

Seferović Mehmeda Ramo, Bar. Borac 1. čete 3. bataljona. Poginuo 24. aprila 1945. kod Otoka.¹⁸

Seferević Brahima Sulejman, rođen 1915, Bar. Borac 1. čete 1. bataljona. Poginuo 9. februara 1945. kod sela Graba, Sarajevo.¹⁹

Seferović Hamdija, Bar. Borac 1. čete 4. bataljona. Poginuo 9. marta 1945. na Grbavskim šumama.²⁰

Spahija Mustafe Ahmed, rođen 1918. Bar. Borac 1. čete 2. bataljona. Poginuo 22. februara 1945. na Kovića Brdu, Kijevo.²¹

Tombarević Brahima Ramo, rođen 1922, Bar. Borac 1. čete 2. bataljona. Poginuo 6. maja 1945. kod Karlovca.²²

Prema raspoloživim podacima, tokom narodnooslobodilačkog rata na prostoru Jugoslavije (1941–1945), pored navedenih, poginulih 19 boraca iz sastava Šeste i Devete crnogorske narodnooslobodilačke brigade, poginulo je još 16 boraca iz sastava drugih partizanskih jedinica na raznim frontovima i to: Alić M. Mahmud, Arabelović Ahmed, Bilečić Smail, Bošković Brahim, Brkanović Mahud (poginuo u Aprilskom ratu 1941), Dabecić Hasan, Elezović Sulejman, Ivanović Azis, Elezović Z.

¹⁶ Ibidem, str. 338.

¹⁷ Ibidem, str. 340.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem, str. 341.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem, str. 343.

Suljo, Karanikić Petar, Kovačević Tahir (poginuo u Aprilskom ratu 1941), Maljević Zefa, Mačkić Mahmud, Pelinković Velija, Ćubić Mahmud i Čejović Dušan.

Dakle, sa prostora Mrkojevića, aktivnih učesnika, boraca u ratu za oslobođenje zemlje i naroda od okupatora i njihovih pomagača, poginulo je odvažno i hrabro 35 stanovnika²³.

Spomenik poginulim borcima NOR-a iz Mrkojevića je kasnije podignut u mrkojevićkom mjestu Pečurice. Na spomeniku, na dvije zasebne ploče u kamenu su uklesana imena i prezimena smrtno stradalih Mrkojevića, a na posebnoj kamenoj ploči u okviru istog spomenika uklesan je sljedeći natpis: „Neka ovaj spomen vječno zrači imenima naših sinova palim u NOR-u i revoluciji 1941–1945 godine.“²⁴

*O preživjelim borcima iz Mrkojevića iz sastava
Devete crnogorske narodnooslobodilačke udarne brigade
(1944–1945)*

Kapitulacijom Krajevine Jugoslavije pred agresijom nacističke Njemačke i njenih saveznika iz sastava Sila osovine, u kratkotrajnom aprilskom ratu 1941. godine, njen državni prostor je ubrzo zauzet i raskomadan i postao je plijenom zavojevačkih okupacionih sila. Crna Gora (tada pod nazivom Zetska banovina), koja je bila integralni dio monarhističke i centalističke Kraljevine Jugoslavije (u okviru čijeg je trajanja Crna Gora bila permamentno obespravljenja i zapostavljena), je, takođe, bila okupirana od strane italijanske vojske i po dogovoru

²³ Podaci navedeni prema: Mahmut Metanović, „Sjećanje na mrkojevičke antifašiste“, *Glas Mrkojevića*, broj 1, decembar 2019, str. 37.

²⁴ Na odgovarajućem mjestu ove knjige objavljena je fotografija Spomenika palim borcima iz Mrkojevića u NORU- i revoluciji 1941–1945. godine.

osovine Berlin – Rim, pripala je interesnoj, geopolitičkoj sferi fašističke Italije i njenih satelita iz opsega njene vojnopolitičke moći i uticaja.

Nekadašnja državna tetitrorija Kraljevine Crne Gore, u granicama iz vremena dok je ona do 1918. godine i par godina kasnije bila nezavisna i međunarodno priznata država, je 1941. godine ponovo je razorena i podijeljena u novonastalim uslovima ratne okupacije i podjele nakon vojnog sloma i poraza unitarno-monarhističke Krajevine Jugoslavije. Pored ostaloga, nakon aprilskog sloma Kraljevine Jugoslavije (1941) „istočni i jugoistočni djelovi Crne Gore priključeni su takozvanoj Velikoj Albaniji, i to: Ulcinj sa okolinom, Vladimir, Krajina i Šestani, Mrkojevići u srezu barskom; Tuzi, Hoti, Grudi, Zatrijebač, Vranj, Vladanj i Kodrabudan – srez podgorički; Plav i Gusinje sa okolinom – srez andrijevački i Rožaje – srez beranski“.²⁵ Dakle, diobom Kraljevine Jugoslavije na interesne sfere nacističke Njemačke i fašističke Italije, od sloma kraljevine Jugoslavije i vojne okupacije prostora Crne Gore, pored ostaloga prostor, teritorija Mrkojevića pripali su novoformiranoj marionetskoj državi Velikoj Albaniji. Stanovništvo Mrkojevića i teritorija koju su najstanjivali njeni domicilni žitelji od 1941. sve do kapitulacije fašističke Italije 1943. bili su silom okupacionog stanja u sastavu takozvane Velike Albanije. Nakon kapitulacije Italije 1943. godine, Mrkojevići su bili pod njemačkom okupacijom²⁶. Nesumnjivo, konsekvence četvogodišnje ratne okupacije naroda i teritorije Mrkojevića od strane marionetske Velike Albanije, Italije i Njemačke, kako piše istraživač i publicista Ethem Peročević „su bile pogubne: 32 poginula²⁷, znatan broj ranjenih sa teškim posljedicama,

²⁵ Gojko P. Vukmanović, *Koncentracioni logor u Baru 1942–1943*, Podgorica – Bar, 2002, str. 13.

²⁶ Ethem Peročević, *Školstvo u Mrkojevićima 1885–2000*, Bar, 2000, str. 30.

²⁷ Ipak je taj veći, iznosi prema preciznijim podacima 33, a relevantan je

progoni, robovanja, oštećene školske zgrade, uništen školski namještaj, spaljeni školski arhivi i još mnogo toga. Sve vrijeme rata Mrkojevići su bili prema distanci prema neprijatelju, a sasvim lojalni narodnooslobodilačkoj vojsci. Postojalo je više narodnooslobodilačkih odbora koji su organizovali pomoć za NOV. Poslije oslobođenja, 1944. godine, sve sposobno za borbu priključilo se narodnooslobodilačkoj vojsci za konačno oslobođenje cijele zemlje²⁸.

U ranijem dijelu našeg teksta (koji prethodi ovom potpoglavlju) pisali smo podrobnije i nadasve precizno o stradanju, odnosno, pogibijama brojnih Mrkojevića u borbi protiv naci-fašističkih neprijatelja i okupatora. I to onih znamenitih i hrabrih Mrkojevića koji su poginuli, tokom oslobodilačkog rata naroda Jugoslavije 1941–1945. Jedni podaci govore da je u NOR-u protiv fašističkog okupatora poginulo 33 Mrkojevića²⁹, dok drugi podaci preciziraju imena 35 žrtava rata iz Mrkojevića na strani NOR-a. Dominantno su poginuli kao pripadnici Šeste i Devete narodnooslobodilačke crnogorske udarne brigade. U nastavku ovog istorijskog priloga o učešću Mrkojevića u NOR-u, koncentrisaćemo se na preživjele borce iz Mrkojevića iz sastava Devete crnogorske udarne brigade, kojoj su pripadali i u okviru koje su se borili, naravno sa ogradom i apostrofiranjem da ostali i budući istraživači ove istorijske teme treba da se kompletnije i kompleksnije bave učešćem Mrkojevića u cjelokupnom NOB-u i partizanskom pokretu. Relevantno je navesti da Mrkojevići nijesu samo pripadali Šestoj i Devetoj crnogorskoj narodnooslobodilačkoj udarnoj brigadi, već i ostalim oružanim

broj 35 žrtva u ratu iz Mrkojevića u antifašističkom frontu i NOB-u-Nap. N.A.

²⁸ Ethem Peročević, citirano djelo, str. 30.

²⁹ Muharem Muratović, *Miris zavičaja, Iseljenici iz Mrkojevića*, Mrkojevići, 2006, str. 38. M. Muratović objavljuje spisak žrtava iz Mrkojevića tokom Drugog svjetskog rata 1941–1945.

formacijama partizanskog NOP-a i da su mu na razne načine pružali podršku i pokazivali pripadnost i lojalnost. Ali, naša istorijska naracija o Mrkojevićima bazira se na spisak preživjelih boraca Devete crnogorske narodnooslobodilačke udarne brigade. Ne raspoložemo spiskom preživjelih boraca iz Mrkojevića, pripadnika Šeste crnogorske udarne brigade, tako da u ovome radu oni, na žalost, ne mogu biti obuhvaćeni, ali potrudimo se da u eventualnom drugom dopunjenom izdanju ove studije oni budu obuhvaćeni, ako se steknu heuristički uslovi za utvrđivanje adekvatnog i pouzdanog spiska o njima. U svakom slučaju, drugi istraživači i pisci treba da se ozbiljno, minuciozno i vjerodostojno pozabave tim važnim istorijskim faktima i zbivanjima i da ih javno prezentiraju.

Prema do sada sintetizovanim i objavljenim istraživanjima, preživjeli borci iz Mrkojevića, srez Barski, NOR-a iz sastava Devete crnogorske narodnooslobodilačke udarne brigade (kojoj su pripadali, u čiji borbeni sastav su stupili, najvećim dijelom od novembra i decembra 1944. godine), bili su;

- Alić M. Muhamed, Bar, borac 3. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944. godine³⁰.

- Alić A. Šaćir, Bar, borac 3. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944. godine.³¹

- Alić B. Šaban, Bar, desetar 2. čete 1. bataljona, u brigadi od 7. XI 1944. godine.³²

- Arabelović A. Ahmet, Bar, borac 1. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944. godine.³³

³⁰ Stanko V. Vlahović i Miodrag-Mičo Selić, *IX crnogorska narodnooslobodilačka udarna brigada*, Titograd, 1987, „Spisak preživjelih boraca Devete crnogorske NO udarne brigade, str. 347.

³¹ Stanko V. Vlahović i Miodrag-Mičo Selić, *IX crnogorska narodnooslobodilačka udarna brigada*, Titograd, 1987, str. 347.

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

- Arabelović S. Ibrahim, Bar, 2. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944. godine.³⁴

- Arabelović M. Bećir, Bar, borac 3. čete 3. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944³⁵. On je dobio status ratnog vojnog invalida usljed ranjavanja u Karlovačkoj vojnoj operaciji NOVOJ-a u sukobu sa Njemcima i ustašama maja 1945. godine.

- Adžić A. Mehmed, Bar, borac 3. bataljona, u brigadi od 10. XI 1944. godine.³⁶

- Adžić A. Ibrahim, Bar, borac 2. čete 2. bataljona.³⁷

- Adžić A. Suljo, Bar, desetar u bigadnoj intendanturi.³⁸

- Bajramović O. Bećir, Bar, borac intendanture 3. bataljona.³⁹

- Vukić Ahmed, Bar, borac 3. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁴⁰

- Vukić Sulejman, Bar, borac 2. čete 2. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁴¹

- Vukić Halil, Bar, borac 1. čete 1. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944⁴².

- Vulić Bećir, Bar, borac 1. čete 1. bataljona, u brigadi od 28. XII 1944.⁴³

- Vulić M. Mahmut, Bar, borac Mitraljeske čete 3. bataljona, u brigadi od 28. XII 1944.⁴⁴

- Vulić Mehmed, Bar, borac 2. čete 3. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁴⁵

³⁴ Ibidem, str. 348.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem, str. 349.

⁴⁰ Ibidem, str. 355.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem, str. 356.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem.

- Vulić Š. Mehmed, Bar, borac 3. čete 1. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁴⁶

- Vulić M. Suljo, Bar, borac 3. čete 4. bataljona, u brigadi od 28. XII 1944.⁴⁷

- Vučić A. Brahim, Bar, borac 3. bataljona u brigadi od 12. XI 1944.⁴⁸

- Vučić M. Jusuf, Bar, borac baterije brigade, u brigadi od 12. XII 1944.⁴⁹

- Grgurević M. Ahmed, Bar, borac intendature brigade, u brigadi od 1. XII 1944.⁵⁰

- Grgurević O. Bećir, Bar, borac 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁵¹

- Grgurević O. Suljo, Bar, borac 3. čete 2. bataljona, u u brigadi od 1. XII 1944.⁵²

- Dabezić I. Suljo, Bar, borac 4. bataljona, u brigadi od 10. XII 1944.⁵³

- Dapčević S. Mujo, Bar, desetar u 1 četi 3. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁵⁴

- Đurović B. Mustafa, Bar, borac Mitraljeske čete 3. bataljona.⁵⁵

- Žudelović M. Adem, Bar, borac intendature 3. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁵⁶

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem, str. 357.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem, str. 358.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Ibidem, str. 362.

⁵⁶ Ibidem, str. 363.

- Žuđelović R. Alil, Bar, borac 1. čete 1. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁵⁷
- Žuđelović S. Ahmed, Bar, borac intendature 3. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁵⁸.
- Žuđelović B. Mujo, Bar, borac intendature brigade, u brigadi od 1. XII 1944.⁵⁹
- Isaković K. Ahmed, Bar, borac baterije brigade.⁶⁰
- Isaković Musa, borac 2. čete 4. bataljona, u brigadi o 1. XII 1944.⁶¹ Za Musu Isakovića se u nekim istoriografskim zapisima navodi da mu je vlastito ime Musaja, te da je dobio status ratnog vojnog invalida.
- Isaković J. Osman, Bar, borac 1. čete 2. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁶²
- Kalezić B. Sulejman, Bar, borac 3. čete 2. bataljona, u brigadi od 26. XII 1944.⁶³
- Kaplanović M. Omer, Bar, borac 2. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁶⁴
- Karastanović B. Arslan, Bar, borac 1. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁶⁵
- Kovačević C. Omer, Bar, borac brigade od 1. XII 1994.⁶⁶
- Kovačević O. Hasan, borac 2. čete 1. bataljona, u brigadi od 14. XII 1944.⁶⁷

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Ibidem, str. 364.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Ibidem.

⁶³ Ibidem, str. 367.

⁶⁴ Ibidem, str. 368.

⁶⁵ Ibidem, str. 370.

⁶⁶ Ibidem, str. 369.

⁶⁷ Ibidem, str. 369

- Kurtović B. Ahmed, Bar, borac 3. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁶⁸

- Kutrović B. Mustafa, Bar, borac 1. čete 4. bataljona.⁶⁹

- Mačkić H. Ahmet, Bar, borac 1. čete 1. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁷⁰

- Metanović D. Alil, borac 1. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁷¹

- Metanović J. Emro, Bar, desetar 2. čete 1. bataljona.⁷²

- Metanović M. Jusuf, Bar, borac Mitraljeske čete, u brigadi od 1. XII 1944.⁷³

- Metanović A. Selim, Bar, borac 2. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁷⁴

- Metanović O. Suljo, Bar, borac 3. čete 2. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁷⁵

- Metanović Š. Suljo, Bar, borac 3. čete 3. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁷⁶

- Muslić H. Alil, Bar, borac 3. čete 1. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁷⁷

- Nikezić B. Alil, Bar, borac 1. čete 1. bataljona, u brigadi od 15. XI 1944.⁷⁸

- Nikezić Velija, borac 1. čete 3. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁷⁹

⁶⁸ Ibidem, str. 371.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Ibidem, str. 375.

⁷¹ Ibidem.

⁷² Ibidem.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Ibidem, str. 379.

⁷⁸ Ibidem, str. 380.

⁷⁹ Ibidem.

- Nikezić A. Emro, Bar, borac intendature brigade, u brigadi od 15. XI 1944.⁸⁰
- Nikezić R. Etem, Bar, 1. čete 2. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁸¹
- Nikezić J. Mahmut, Bar, borac 3. čete 3. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁸²
- Nikezić R. Mujo, borac 3. čete 2. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁸³
- Nikezić O. Omer, Bar, borac intendature brigade, u brigadi od 7. XII 1944.⁸⁴
- Nikezić J. Osman, Bar, borac 1. čete 4. bataljona, u brigadi od 2. XII 1944.⁸⁵
- Nikezić J. Smajil, Bar, borac 3. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. I 1945.⁸⁶
- Nikezić O. Uso, Bar, borac intendature brigade, u brigadi od 1. XII 1944.⁸⁷
- Nikezić B. Halil, Bar, borac 1. čete 1. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.⁸⁸
- Nikočević S. Đuro, Bar, desetar u 2 bataljonu.⁸⁹
- Nikočević T. Pavle, borac brigade.⁹⁰
- Omeralović O. Ibrahim, borac 1. čete 3. bataljona, u brigadi od 28. XII 1944.⁹¹

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Ibidem.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Ibidem, str. 381.

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ Ibidem, str. 381.

- Odžić A. Suljo, Bar, borac Prateće čete brigade, u brigadi od 1. XII 1944.⁹²
- Peković J. Ramo, Bar, borac 2. čete 2. bataljona, u brigadi od 28. XII 1944.⁹³
- Pelinković R. (H)Asan, Bar, borac 1. čete 2. bataljona, u brigadi od 14 XII 1944.⁹⁴
- Pelinković M. Jusuf, borac 1. čete 2. bataljona.⁹⁵
- Pelinković J. Selim, borac 1. čete 4. bataljona⁹⁶.
- Petović A. Alil, Bar, borac 3. čete 4. bataljona, u brigadi od 7. XII 1944⁹⁷.
- Petović S. Mahumt, Bar, borac 3. čete 4. bataljona, u brigadi od 7. XII 1944⁹⁸.
- Petović A. Omer, Bar, borac intendanture 2. bataljona, u brigadi od 7. XII 1944.⁹⁹
- Petović J. Huso¹⁰⁰, Bar, borac 3. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.

⁹² Ibidem.

⁹³ Ibidem, str. 383.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Ibidem.

⁹⁷ Ibidem. U tekstu knjige je napravljen lapsus u vezi prezimena. Piše Petković, a ispravno je Petović.

⁹⁸ Ibidem. U tekstu knjige je napravljen lapsus, faktografska greška u vezi prezimena. Piše u citiranoj knjizi Petković, a ispravno treba da piše - Petović. Radi se o Petovićima iz Mrkojevića, barski srez, a ne o Petkovićima. Mislimo da je u pitanju logička, osnovana, teško oboriva pretpostavka, koja kazuje da je tako zaključiti da se radi o Petovićima – tačno.

⁹⁹ Citirano djelo, str. 383.

¹⁰⁰ Ibidem, str. 383. U tekstu citirane knjige piše Petrović J. Huso. Mislimo da je u pitanju slovna, tehnička greška, ipak, u ovom kontekstu, faktografskog je karaktera, i da se radi o Petoviću J. Husu, a ne Petroviću J. Husu. Ali, ne tvrdimo s potpunom sigurnošću da je tako.

- Seferović M. Ahmet, Bar, borac 3. čete 1. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.¹⁰¹
- Seferović O. Šaban, Bar, borac 2. čete 1. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.¹⁰²
- Spahić N. Elez, Bar, borac 3. čete 3. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.¹⁰³
- Sulejmanović B. Osman, Bar, borac 2. čete 2. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.¹⁰⁴
- Sulejmanović B. Šaban, Bar, borac 2. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.¹⁰⁵
- Sulić A. Brahim, borac 2. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.¹⁰⁶
- Sulić A. Mujo, borac 2. čete 1. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.¹⁰⁷
- Useinović B. Adem, Bar, borac 1. čete 1. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.¹⁰⁸
- Useinović O. Emro, Bar, borac 1. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.¹⁰⁹
- Useinović J. Jusuf, Bar, borac brigade od 1. XII 1944.¹¹⁰
- Useinović Osman-Muho, Bar, borac 1. čete 1. bataljona.¹¹¹
- Useinović I. Rustem, Bar, borac 3. čete 4. bataljona.¹¹²

¹⁰¹ Stanko V. Vlahović i Miodrag-Mičo Selić, *IX crnogorska narodnooslobodilačka udarna brigada*, Titograd, 1987, str. 390.

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ Ibidem, str. 391.

¹⁰⁴ Ibidem, str. 393.

¹⁰⁵ Ibidem.

¹⁰⁶ Ibidem.

¹⁰⁷ Ibidem.

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ Ibidem.

¹¹² Ibidem.

- Useinović B. Adžija, Podgorica, borac 1. bataljona, u brigadi od 6. IX 1944.¹¹³

- Usezić B. Bećir, Bar, borac 3. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.¹¹⁴

- Kalezić A. Etem, Bar, borac 1. čete 2. bataljona, u brigadi od 1. II 1945.¹¹⁵

- Čantić O. Jusuf, Bar, borac 3. čete 3. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.¹¹⁶

- Čantić O. Omer, Bar, borac 1. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.¹¹⁷

- Šabović B. Ibrahim, Bar, borac 2. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.¹¹⁸

- Šabović S. Alil, Bar, borac 3. čete 3. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.¹¹⁹

- Šabović D. Arslan, borac 2. čete 2. bataljona.¹²⁰

- Šabović J. Asan, Bar, borac 1. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.¹²¹

- Šabović A. Vejsel, Bar, borac 3. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.¹²²

¹¹³ Ibidem. Adžija B. Useinović je takođe porijeklom, starinom, iz barskih Mrkojevića.

¹¹⁴ Ibidem, str. 396.

¹¹⁵ Bitna je napomena da na stranici 396 navedene knjige stoji ime i prezime: Haezić A. Etem. Mi smo mišljenja, ali sasvim sigurno ne možemo tvrditi, no osnovano možemo pretpostaviti da je u pitanju lapsus, te da se radi o Kaleziću A. Etemu i da je on iz barskih Mrkojevića.

¹¹⁶ Ibidem, str. 398.

¹¹⁷ Ibidem, str. 398.

¹¹⁸ Stanko V. Vlahović i Miodrag-Mičo Selić, *IX crnogorska narodnooslobodilačka udarna brigada*, Titograd, 1987, str. 399.

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ Ibidem.

¹²¹ Ibidem.

¹²² Ibidem.

- Šabović A. Jusuf, Bar, borac 3. čete 4. bataljona, u brigadi od 1. XII 1944.¹²³

Od ukupno, prema objavljenom spisku, 2.074 preživjela borca, pripadnika Devete crnogorske narodnooslobodilačke udarne brigade, bilo je, kako smo pojedinačno naveli, u okviru iste, a rukovodeći se publikovanim historiografskim faktima, zbirno 94 partizana – boraca, slobodara, antifašista i antinacista iz barskog plemena Mrkojevići, što predstavlja, ne samo respektabilan, nego, nadasve, impozantan broj Mrkojevića, koji su dali ogromni doprinos antifašističkoj borbi za oslobođenje kako Crne Gore tako i ostalih jugoslovenskih naroda i zemalja u oslobodilačkom ratu protiv fašističko-nacističkog okupatora i njegovih domaćih kolaboranata, kvislinga i domaćih pomagača.

Naravno, treba s posebnom pažnjom uzeti u obzir činjenicu da su brojni Mrkojevići bili borci i u okviru Šeste crnogorske brigade i pripadnici drugih ratnih jedinica NOB-a, ali mi smo se u ovoj naraciji bazirali na njihovo pripadništvo Devetoj crnogorskoj NO udarnoj brigadi.

Pored navedenog, kada govorimo u učešću Mrkojevića u partizanskom NOB-u, ne smijemo zaobići, naprotiv, neophodno je navesti, u kontekstu ove elaboracije, i podatak kojeg javno prezentira diplomirani historičar iz Mrkojevića Mahtut Metanović da su i drugi Mrkojevići bili učenici NOR-a i da su preživjeli rat. Navedeni autor piše da su iz Mrkojevića, pored navedenih, preživjeli učesnici, borci NOR-a bili (prema objavljenom spisku oni nijesu navedeni da su bili u sastavu Devete crnogorske NOR-brigade) i: Eljezović Lj. Usein, Eljezović Z. Bajram¹²⁴, Pelinković D. Husein, Pelinković D. Musaja, Pelinković H. Sulejman, Pelinković H. Ibrahim, Pelinković D. Mustafa, Pelinković D. Ibrahim, Pelinković I,

¹²³ Ibidem.

¹²⁴ Radi se o Elezovićima/Eljezovićima.

Pelinković J. Hasan, Pelinković i Hdžija, Pelinković Z. Hamza i Pelinković A. Osman¹²⁵. Pored navedenih isti autor navodi da su preživjeli borbi NOR-a tokom Drugog svjetskog rata na jugoslovenskom prostoru iz Mrkojevića bili i: Spahić T. Ahmet, Spahić N. Eljez, Tombarević A. Ahmed i Tombarević B. Jusuf¹²⁶.

Da bismo pokušali, makar djelimično, ali po obavezujućim načelima istorijske nauke, što objektivnije i provjerljivije, savjesnije i poštenije, zaokružiti ovu, konciznu (premda nepotpunu i necjelovitu), istorijsku, primarno faktografsku, naraciju o učešću Mrkojevića na strani NOB-a tokom Drugog svjetskog rata na jugoslovenskom prostoru i njenim ratištima, neophodno je navesti i činjenicu da su nekoliko uglednih boraca Mrkojevića – slobodara, antifašista i antinacista – bili ratni zarobljenici u nacističkim njemačkim koncentracionim logorima, od kojih su većina preživjeli, ali pojedini nijesu.

U tom smislu, prema objavljenim istraživanjima, to su bili: Ivanović Ćemalj (preživio je ratno zarobljeništvo, a proveo je u njemu 4–5 godina)¹²⁷; Metanović Osman (u ratnom zarobljeništvo bio je 4–5 godina i preživio je. Njegov broj u konc-logoru bio je 115372)¹²⁸; Spahić B. Redžep (proveo je 3 godine u ratnom zarobljeništvo i preživio)¹²⁹; Omer B. Perazić (umro je u njemačkom logoru Osnabrik)¹³⁰.

¹²⁵ Mahmut Metanović, „Sjećanje na mrkojevičke antifašiste“, *Glas Mrkojevića*, broj 1, decembar 2019, str. 38.

¹²⁶ Mathut Metanović, citirani rad, str. 38–39.

¹²⁷ Mahmut Metanović, „Sjećanje na mrkojevičke antifašiste“, *Glas Mrkojevića*, broj 1, decembar 2019, str. 37.

¹²⁸ Ibidem.

¹²⁹ Ibidem.

¹³⁰ Ibidem.